

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Програма онлайн-семінару для помічників
суддів окружних та апеляційних
адміністративних судів, Верховного Суду у
Касаційному адміністративному судів
«Строки в адміністративному судочинстві:
питання правозастосування»

8 грудня 2023 року

Обчислення строку для захисту соціальних прав у триваючих правовідносинах

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Доступ до правосуддя
2. Правова визначеність
3. Дія закону в часі (рішення КСУ, позицій ВС)
4. Процесуальна економія
5. Принцип рівності
6. Принцип змагальності (доказування)
7. Формалізм
8. Перегляд справи за виключними обставинами
9. Ефективний захист
10. Суддівський розсуд
11. Мотивованість
12. Адміністративне судочинство
13. Довіра до суду

Запитання для дискусії

1. Які ознаки триваючих правовідносин?
2. Чи передбачає КАС України поняття триваючих правовідносин?
3. Що пріоритетніше правова визначеність чи доступ до правосуддя?
4. У триваючих правовідносинах строк поновлюється чи не застосовується (наприклад, непризначення пенсії, непризначення на посаду, непритягнення до відповідальності)?
5. Чи може суд апеляційної чи касаційної інстанції переоцінити докази та обставини справи у питаннях поновлення/непоновлення строків?
6. На чому ґрунтується нерівність застосування строків у соціальній сфері порівняно з трудовими правовідносинами?
7. Відмінність строків у адмінсудочинстві та позовної давності?

Кодекс адміністративного судочинства України

ст. 122

1. Позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого цим Кодексом або іншими законами.
2. Для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.
3. Для захисту прав, свобод та інтересів особи цим Кодексом та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду, які, якщо не встановлено інше, обчислюються з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

БАГАТОГРАННІСТЬ ПОНЯТТЯ «СТРОКИ» В АДМІНСУДОЧИНСТВІ:

1. **Строк** - тривалість судового провадження (проблема суду, рішення ЄСПЛ)
2. **Строк** - пропуск/поновлення допуск до суду у трьох інстанціях
3. **Строк** - виконання сторонами процесуальних обов'язків (зловживання процесуальними правами - реагування суду)
4. **Строк** - користування сторонами процесуальними правами (відзив, докази, доповнення - реагування суду)
5. **Строк** - користування матеріальними правами у публічно-правовій сфері, що мають обмежений час дії (одноразова грошова допомога)
6. **Строк** - захист прав у триваючому правопорушенні (перерахунок пенсії та стягнення боргу за з попередні періоди)
7. **Строк** - підстава/умова визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною (врахування вини такого суб'єкта)

Соціальна сфера (особливості):

1. Значна кількість осіб (забезпечення рівності)
2. Резонансність (критика)
3. Зразкові справи
4. Рішення КСУ
5. Кількість спорів в адмінсудочинстві
6. Вплив на довіру до суду (різні підходи, запізнілі підходи)
7. Забезпечення збалансованості бюджету

СХОЖІСТЬ З ПРОБЛЕМОЮ ФОРМАЛІЗМА

Формалізм – це, здебільшого, позитивне оціночне поняття, яке означає обов'язок всіх суб'єктів (суд, учасники судового процесу, суб'єкт владних повноважень) дотримуватися процедур, визначених законодавством, нехтування яких призводить до суттєвих негативних наслідків

Надмірний формалізм – це, здебільшого, негативне оціночне поняття, яке означає безумовну вимогу дотримуватися процедур, визначених законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки переважають принцип розумності (доцільності, раціональності)

Надмірна гнучкість – це, здебільшого, негативне оціночне поняття, яке означає нехтування процедурою, визначеною законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки переважають принцип розумності (доцільності, раціональності)

Людська природа (досить часто):

- Якщо на мене чекають, то на це є об'єктивні причини, якщо я чекаю, то це несправедливо.
- Свій час йде повільно, чужий час – непомітно.

Людська природа (досить часто):

- мої права (обов'язки інших переді мною; доступ до суду; доступ до матеріальних ресурсів) - необмежені у часі;
- мої обов'язки (права інших щодо мене, зокрема подати позов; боргові зобов'язання) – обмежені у часі.

В теорії права триваюче правопорушення розуміється, як проступок, пов'язаний з тривалим та безперервним невиконанням суб'єктом обов'язків, передбачених законом.

Тобто, триваючі правопорушення характеризуються тим, що особа, яка вчинила якісь певні дії чи допустила бездіяльність, перебуває надалі у стані безперервного продовження цих дій (бездіяльності) та, відповідно, порушення закону.

Триваюче правопорушення припиняється лише у випадку:

усунення стану за якого об'єктивно існує певний обов'язок у суб'єкта, що вчиняє правопорушення;

виконанням обов'язку відповідним суб'єктом;

припиненням дії відповідної норми закону.

Встановлення строків звернення до адміністративного суду та залишення позовної заяви без розгляду на підставі їх пропуску не може слугувати меті легалізації триваючого правопорушення та, відповідно, здійснення незаконної діяльності (бездіяльності).

Постанова Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі №640/30316/21
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113437368>

За загальним правилом, вирішуючи питання про поширення дії закону на конкретні триваючі правовідносини, за умови відсутності чіткого законодавства та сталої судової практики, варто керуватися верховенством права (статті 8, 129, 147 Конституції України) та її основними складовими:

- 1) принцип рівності та принцип заборони дискримінації;
- 2) принцип правової визначеності;
- 3) принцип розумності (доцільності, раціональності);
- 4) принцип пріоритету суспільних інтересів та національної безпеки при забезпеченні механізму компенсації у випадку їх пріоритетності (колізії) із принципом непорушності (першості) індивідуальних прав особи.

Постанова Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі №640/30316/21
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113437368>

Виходячи з вищенаведених принципів та з огляду на положення статті 19 Конституції України, рішення, дії чи бездіяльність суб`єкта владних повноважень, за загальним правилом, не можна визнати неправомірними якщо вони ґрунтуються на законі, чинному на момент прийняття відповідного рішення таким суб`єктом; у разі, якщо чинна на той час норма визначала такі рішення, дії або бездіяльність як правомірні, то відсутні підстави визнавати їх у судовому порядку протиправними навіть, якщо на момент розгляду справи в суді відбулися зміни в законодавстві і такі рішення суб`єкта владних повноважень вже не повною мірою узгоджуються з вимогам закону, крім якщо у такому законі зазначено протилежне.

Постанова Верховного Суду від 12 серпня 2021 року у справі
№ 640/20298/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98987782>

Судове рішення, які набрали законної сили, є обов'язковим до виконання, водночас, якщо позивач вважає, що відповідачем не виконується таке рішення, то він може звернутися до суду в порядку статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду).

Проте судове рішення не може врегульовувати **триваючі правовідносини** на майбутнє (поза межами вирішення спору), оскільки це буде втручанням у повноваження законодавчої гілки влади змінювати правове регулювання суспільно-управлінських відносин.

Постанова Верховного Суду у справі №1840/3344/18
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760258>

Застосування строків звернення до адміністративного суду у спорах, що виникають із пенсійних правовідносин, не може слугувати меті відмови у захисті порушеного права (права на призначення пенсії за віком) та, відповідно, легалізації триваючого правопорушення з боку держави в особі її компетентних органів.

Верховний Суд розглядав касаційну скаргу позивача на ухвали судів першої та апеляційної інстанцій про повернення позовної заяви у зв'язку із пропуском встановленого статтею 122 КАС України шестимісячного строку звернення до суду з адміністративним позовом до пенсійного органу про оскарження відмови у призначенні пенсії.

Суд не погодився із застосуванням судами шестимісячного строку звернення до суду з позовом у спірних правовідносинах, виходячи із наступного.

Постанова Верховного Суду від 18 лютого 2020 року у справі №1840/3344/18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760258>

Неправомірне позбавлення особи пенсії не узгоджується з принципом правової визначеності, оскільки виключно шляхом прийняття закону та у виняткових випадках дозволяється змінювати розміри пенсії та періодичність її виплати.

Відлік строків для звернення з метою реалізації права на соціальний захист розпочинається з моменту отримання відповідним суб`єктом владних повноважень заяви особи, до якого додано пакет необхідних документів. У свою чергу, відлік строків для звернення до суду (у випадку незгоди особи з відповідним рішенням, дією чи бездіяльністю суб`єкта владних повноважень за результатами розгляду зазначеної заяви) розпочинається з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про таке порушення своїх прав, крім випадків якщо інше прямо не передбачено законом.

Постанова Верховного Суду від 18 лютого 2020 року у справі №1840/3344/18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760258>

При застосуванні строків звернення до адміністративного суду у вказаній категорії справ (первинне призначення пенсії) слід виходити з того, що встановлені процесуальним законом строки та наслідки у вигляді повернення позовної заяви на підставі їх пропуску не можуть слугувати меті відмови у захисті порушеного права (права на призначення пенсії за віком) та легалізації триваючого правопорушення.

Тобто, відносини щодо реалізації конституційного права на соціальний захист у старості між позивачем та пенсійним органом виникли з моменту отримання останнім заяви позивача про призначення пенсії за віком, виходячи із змісту конституційного права на соціальних захист, зазначені відносини є триваючими, оскільки право на пенсію гарантується державою, є довічним і не може бути обмеженим неправомірними діями або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень.

Постанова Верховного Суду від 18 лютого 2020 року у справі №1840/3344/18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760258>

Суд також зазначив, що лише розгляд справи по суті і з'ясування, зокрема, питання наявності у позивача страхового стажу, дозволить суду оцінити правомірність дій відповідача щодо розгляду заяви позивача про призначення пенсії за віком, а також визначити момент, з якого позивач дійсно має право на призначення такої пенсії.

У цій справі Верховний Суд сформулював правову позицію, відповідно до якої **суди можуть застосовувати строки звернення з адміністративним позовом у справах щодо оскарження дій органів Пенсійного фонду України лише після розгляду справи по суті та перевірці правомірності дій такого органу при розгляді заяви позивача про призначення пенсії за віком. Саме це є реалізацією особою права на судовий захист, гарантованого, зокрема, Конституцією України та міжнародними договорами.**

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року
у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

Особа звернула до суду із позовною заявою, у якій просив:

- визнати протиправними дії ГУ ПФУ щодо відмови у проведенні перерахунку та виплати йому заборгованості з державної пенсії у розмірі 10 (десяти) мінімальних пенсій за віком та додаткової пенсії за шкodu, заподіяну здоров'ю у розмірі 100% мінімальної пенсії за віком за період з 01.01.2014 по 02.08.2014 згідно із статтями 50, 54 Закону України від 28.02.1991 № 796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (далі - Закон № 796-XII);
- зобов'язати відповідача здійснити перерахунок та виплату йому заборгованості з державної пенсії у розмірі 10 (десяти) мінімальних пенсій за віком та з додаткової пенсії за шкodu, заподіяну здоров'ю у розмірі 100% мінімальної пенсії за віком за період з 01.01.2014 по 02.08.2014 згідно із статтями 50, 54 Закону № 796-XII.

Окружний адміністративний суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного адміністративного суду, на підставі статті 123 КАС України залишив без розгляду вказану позовну заяву.

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року
у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

Особа звернула до суду із позовною заявою, у якій просив:

- визнати протиправними дії ГУ ПФУ щодо відмови у проведенні перерахунку та виплати йому заборгованості з державної пенсії у розмірі 10 (десяти) мінімальних пенсій за віком та додаткової пенсії за шкodu, заподіяну здоров'ю у розмірі 100% мінімальної пенсії за віком за період з 01.01.2014 по 02.08.2014 згідно із статтями 50, 54 Закону України від 28.02.1991 № 796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (далі - Закон № 796-XII);
- зобов'язати відповідача здійснити перерахунок та виплату йому заборгованості з державної пенсії у розмірі 10 (десяти) мінімальних пенсій за віком та з додаткової пенсії за шкodu, заподіяну здоров'ю у розмірі 100% мінімальної пенсії за віком за період з 01.01.2014 по 02.08.2014 згідно із статтями 50, 54 Закону № 796-XII.

Окружний адміністративний суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного адміністративного суду, на підставі статті 123 КАС України залишив без розгляду вказану позовну заяву.

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

Строк звернення до адміністративного суду - це проміжок часу після виникнення спору у публічно-правових відносинах, протягом якого особа має право звернутися до адміністративного суду із заявою за вирішенням цього спору і захистом своїх прав, свобод чи інтересів. При цьому перебіг такого строку починається з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Загальне правило щодо необхідності вчинення особою активних дій з метою призначення, перерахунку, переведення з одного виду пенсії на інший чи з'ясування видів та розміру складових, які враховані при розрахунку пенсії шляхом подання відповідних заяв визначено Законом № 1058-IV (зокрема, статті 44, 45) та Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», затвердженим постановою Правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 № 22-1 (далі - Порядок № 22-1).

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

При вирішенні питання щодо дотримання строку звернення до адміністративного суду необхідно чітко диференціювати поняття «дізнався» та «повинен був дізнатись». Так, під поняттям «дізнався» необхідно розуміти конкретний час, момент, факт настання обізнаності особи щодо порушених її прав.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 24.12.2020 у справі № 510/1286/16-а вказала на те, що у спорах, що виникають з органами ПФУ, особа може дізнатися, що її права порушені, зокрема, при отриманні від органу ПФУ відповіді (листа-відповіді, листа-роз'яснення) на надісланий запит щодо розміру пенсії, нормативно-правових документів (про правильність/помилковість нарахування розміру пенсії, своєчасність/несвоєчасність її перерахунку), на підставі яких був здійснений саме такий розрахунок.

Поняття «повинен був дізнатися» необхідно розуміти як неможливість незнання, високу вірогідність, можливість дізнатися про порушення своїх прав. Зокрема, особа має можливість дізнатися про порушення своїх прав, якщо їй відомо про обставини прийняття рішення чи вчинення дій і у неї відсутні перешкоди для того, щоб дізнатися про те, яке рішення прийняте або які дії вчинені (постанова Верховного Суду від 21.02.2020 №340/1019/19).

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

Для визначення початку перебігу строку для звернення до суду необхідно встановити час, коли позивач дізнався або повинен був дізнатись про порушення своїх прав, свобод та інтересів.

Позивачу недостатньо лише послатись на необізнаність про порушення його прав, свобод та інтересів; при зверненні до суду він повинен довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого права й саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду протягом шести місяців від дати порушення його прав, свобод чи інтересів чи в інший визначений законом строк звернення до суду. В той же час, триваюча пасивна поведінка такої особи не свідчить про дотримання такою особою строку звернення до суду з урахуванням наявної у неї можливості знати про стан своїх прав, свобод та інтересів.

Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 240/12017/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95946021>

Пенсія є щомісячним періодичним платежем, а тому в будь-якому разі її розмір відомий особі, яка її отримує щомісячно. Відтак, отримання пенсіонером листа від територіального органу Пенсійного фонду України у відповідь на його заяву не змінює момент, з якого така особа повинна була дізнатись про порушення своїх прав, а свідчить лише про час, коли вона почала вчиняти дії щодо реалізації свого права і ця дата не пов'язується з початком перебігу строку звернення до суду у разі якщо така особа без зволікань та протягом розумного строку не вчиняла активних дій щодо отримання інформації про правильність/помилковість нарахування розміру пенсії, своєчасність/несвоєчасність її перерахунку, тощо.

Рішення ЄСПЛ у справі «Будвест, ТОВ проти України» (BUDVEST, TOV v. UKRAINE; заява № 59487/21)

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи як комітет у складі: Карло Ранцоні, президент, Ладос Чантурія, Марія Елосегі, судді, та Марадудіна Вікторія, в.о. заступника секретаря секції, Після наради за закритими дверима 28 вересня 2023 року, Постановляє таке рішення, яке було ухвалене того дня:

ПРОЦЕДУРА 1.

Справу було розпочато за заявою проти України, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) 19 листопада 2021 року.

2. Заявника представляв пан В.І. Ямковий, адвокат, який практикує в м. Кривий Ріг, Україна.

3. Уряд України (далі – Уряд) було повідомлено про заяву.

ФАКТИ

4. Реквізити заявника та інформація, що має відношення до заявки, наведена в таблиці, що додається.

ЗАКОН СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

5. Компанія-заявник скаржилася за статтею 6 § 1 Конвенції на те, що було порушено принцип рівності сторін у зв'язку з тим, що національні суди не вручили їй апеляцію або іншим чином не повідомили її про апеляцію, подану у справі.

6. Суд повторює, що загальна концепція справедливого судового розгляду, яка охоплює фундаментальний принцип змагальності провадження (рішення у справі «Ruiz-Mateos проти Іспанії» (Ruiz-Mateos v. Spain), 23 червня 1993 року, § 63, серія А, № 262), вимагає, щоб особа, проти якої було розпочато провадження, повинна бути проінформована про цей факт (Діліпак і Каракая проти Туреччини, № 7942/05 і 24838/05, § 77, 4 березня 2014 р.).

Принцип рівності сторін вимагає, щоб кожній стороні була надана розумна можливість представити свою справу за умов, які не ставлять її в суттєво не вигідне становище порівняно з опонентом (див. Avotiņš проти Латвії). [GC], № 17502/07, § 119, ЄСПЛ 2016, і Dombo Beheer B.V. проти Нідерландів, 27 жовтня 1993 р., § 33, серія А, № 274).

Кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитись із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, включаючи апеляцію іншої сторони, і прокоментувати їх.

На карту поставлено впевненість сторін у справі, яка ґрунтується, серед іншого, на усвідомленні того, що вони мали можливість висловити свою точку зору щодо кожного документа у справі (див. Beer проти Австрії, № 30428/96, §§ 17-18, 6 лютого 2001 р.).

7. Таким чином, національні суди можуть пересвідчитися, що їхні повістки чи інші документи надійшли сторонам достатньо завчасно, і, у відповідних випадках, зафіксувати свої висновки в тексті рішення (див. Ганкін та інші проти Росії)., № 2430/06 та інші, § 36, 31 травня 2016 р.).

Якщо судові документи не будуть належним чином вручені учаснику судового процесу, він чи вона можуть бути позбавлені можливості захищати себе під час провадження (див. Заводнік проти Словенії, № 53723/13, § 70, 21 травня 2015 р., з подальшими посиланнями) .

8. У провідній справі «Лазаренко та інші проти України» (№ 70329/12 та 5 інших, 27 червня 2017 року) Суд уже встановив порушення щодо питань, подібних до тих, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі надані йому матеріали та за відсутності будь-яких доказів належного повідомлення заявника, Суд не знайшов жодного факту чи аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг.

Беручи до уваги свою прецедентну практику з цього питання, Суд вважає, що, переходячи до розгляду апеляції, поданої у справі заявника, без спроби з'ясувати, чи була вона вручена заявнику, чи заявник був поінформований про апеляцію будь-яким іншим способом. національні суди позбавили заявника можливості прокоментувати скаргу, подану у справі, і не виконали свого зобов'язання поважати принцип рівності сторін, закріплений у статті 6 Конвенції.

10. Отже, ці скарги є прийнятними та виявляють порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

11. Стаття 41 Конвенції передбачає: «Якщо Суд визнає, що мало місце порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, якщо необхідно, присуджує справедливу сатисфакцію потерпіла сторона».

12. Беручи до уваги наявні в нього документи та свою прецедентну практику, Суд вважає розумним присудити суму, зазначену в доданій таблиці.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО Оголошує заяву прийнятною.

Постановляє, що ця заява вказує на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

Використані джерела:

1. Берназюк Я.О. Особливості обчислення строків звернення до адміністративного суду для захисту соціальних прав // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 50. – Т. 2. – С. 7-11 <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/archiv?id=163>
2. Берназюк Я.О. Види строків в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 4. – С. 231-234. http://pap.in.ua/4_2018/66.pdf
3. Берназюк Я.О. Строки звернення до адміністративного суду: проблеми теорії та практики // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 3 – С. 135-142. [http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)
4. Берназюк Я.О. Онтологічні питання строків в адміністративному судочинстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 53. – Т. 2 – С. 11-14. http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.53/part_2/4.pdf
5. Берназюк Я.О. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 4 – С. 149-156. [lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)
6. Берназюк Я.О. Право на доступ до судового захисту в контексті дотримання строків звернення до суду: практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/123832-pravo-na-dostup-do-sudovogo-zakhistu-v-konteksti-dotrimannya-strokov-zvernennya-do-sudu-praktika-yespl>
7. Берназюк Я.О. Строк звернення до суду як елемент принципу правової визначеності: практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/124382-strok-zvernennya-do-sudu-yak-element-printsipu-pravovoyi-viznachenosti-praktika-yespl>
8. Берназюк Я.О. Процесуальні строки розгляду справ в адміністративному судочинстві (співвідношення розумного строку розгляду справи за практикою Європейського суду з прав людини із процесуальною практикою в Україні) <https://constitutionalist.com.ua/protsesualni-stroky-rozhliadu-sprav-v-administratyvnomu-sudochynstvi-spivvidnoshennia-rozumnoho-stroku-rozhliadu-spravy-za-praktykoiu-ievropejskoho-sudu-z-prav-liudyny-iz-protsesualnoiu-praktykoiu-v-u/>

Використані джерела:

9. Берназюк Я.О. Види процесуальних строків у адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/128894-vidi-protseualnikh-strokov-u-administrativnomu-sudochinstvi>
10. Берназюк Я.О. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>
11. Берназюк Я.О. Строки в адміністративному судочинстві як фундаментальна правова категорія <https://sud.ua/ru/news/blog/130166-stroki-v-administrativnomu-sudochinstvi-yak-fundamentalna-pravova-kategoriya>
12. Берназюк Я.О. Конституційні гарантії судового захисту соціальних прав та можливість їх обмеження процесуальним строком <https://sud.ua/ru/news/blog/173256-konstitutsiyini-garantiyi-sudovogo-zakhistu-sotsialnikh-prav-ta-mozhliet-yikh-obmezheniya-protseualnim-strokom>
13. Берназюк Я.О. Аналіз судової практики розгляду пенсійних та інших соціальних спорів в аспекті застосування строків звернення до суду <http://nsj.gov.ua/ua/news/osoblivosti-rozglyadu-sotsialnih-ta-pensiynih-sporiv>
14. Берназюк Я.О. Темпоральні межі судового захисту соціальних прав // Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с. – С. 150-157. <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>
15. Берназюк Я.О. Темпоральний підхід до вирішення колізій у законодавстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2022. – Серія Право. – Випуск 72, 16. С. 43-52. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267327>
- Берназюк Я.О. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 2 (94), С. 13-28 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>
17. Берназюк Я.О. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
18. Берназюк Я.О. Пропуск процесуального строку не повинен слугувати засобом легалізації триваючого правопорушення <https://sud.ua/ru/news/blog/125633-propusk-protseualnogo-stroku-ne-povinen-slugovati-zasobom-legalizatsiyi-trivayuchogo-pravoporushennya>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!